

Fråga bl.a. om de rättsliga förutsättningarna för att under en s.k. barnavårdsutredning inhämta uppgifter från barnet utan vårdnadshavarens samtycke

AA (tidigare BB) kontaktade den 24 juni 2002 socialtjänstens i Öckerö kommun jourbyrå med anledning av att hon efter bråk med sin man hade blivit utslängd från deras gemensamma lägenhet. Nämnden inledde samma dag utredningar enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, rörande AA:s tre barn.

Av utredningen rörande CC, född 1992, framgår bl.a. att företrädare för socialtjänsten träffade och hade samtal med CC vid några tillfällen i samband med hembesök och vid ett tillfälle i skolan. Utredningen avslutades med förslag på frivilliga insatser.

I en anmälan till JO (dnr 1059-2003) framförde AA klagomål mot två socialsekreterare vid socialförvaltningen i Öckerö kommun. Klagomålen avsåg bl.a. handläggningen av utredningarna enligt SoL rörande hennes barn.

JO infordrade och granskade journalhandlingar och utredningar i ärendena. Anmälan remitterades därefter till Socialnämnden i Öckerö kommun för utredning och yttrande över bl.a. vad som i anmälan hade anförts om att socialförvaltningen inom ramen för en utredning enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) rörande CC, född 1992, hade träffat henne i skolan.

I remissvar anförde nämnden bl.a. följande.

Yttrande ang vad som i anmälan anförts om att socialförvaltningen inom ramen för en utredning enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) rörande CC, född 1992, har träffat CC i skolan

Besöket i skolan föranleddes av att socialnämnden önskade träffa CC för ett samtal och för att socialnämnden försäkrade sig om att CC mådde bra och visste var hon kunde få tag i Ut. Det allra bästa vore om det skedde tillsammans med AA, men detta var inte möjligt då AA inte alls ville ha socialnämndens kontakt.

Efter samråd med då tf verksamhetschef DD kontaktade Ut CC:s lärare för ett samtal med CC på skoltid, i skolan, då det var omöjligt att träffa CC på annat

sätt. CC hade under en tid gett indikationer på att hon inte mådde bra vilket kommit till socialnämndens kännedom via AA och mormor EE och utförarenheten Behandlingsenheten.

Önskemål framfördes då att träffa CC, men AA:s upplevelser var då att socialnämnden går emot henne i allt hon företar sig och hon sa bestämt nej till samtal med CC därefter och avbröt kontakten mellan CC och socialnämnden.

Socialnämnden har vid stark oro för ett barn under pågående utredning skyldighet enligt lag att utreda hur barnet mår. Stark oro fanns för CC i den utsatta situation hon befann sig, endast 10 år gammal. Vid sådana situationer överväger socialnämnden vad som är minst dåligt för barnet. Å ena sidan mammans ovilja till samarbete med socialnämnden. Å andra sidan socialnämndens skyldighet att utreda skyddsaspekten för CC. Då CC tidigare har uttryckt att hon inte vill leva längre och insyn i CC:s liv försvårats av mamma bedömde socialnämnden utifrån CC att kontakt skulle tas. Besöket i skolan ryms inom tiden för utredning enl kap 11 § 1 SoL vilket utgör möjlighet för socialnämnden att ta kontakt med CC trots AA:s nekan då CC vid tillfällen uttryckt att hon inte vill leva och att AA som ensam vårdnadshavare mådde psykiskt sämre, då AA:s mamma beskrivit i telefon 020924 att AA:s mående var "kört i botten."

AA bereddes tillfälle att kommentera remissvaret. Därvid inkom en skrivelse med bilagor, undertecknad av FF. Skrivelsen behandlades som en anmälan (JO:s dnr 4857-2003). I den aktuella skrivelsen framförde FF ytterligare klagomål mot Socialnämnden i Öckerö kommun angående handläggningen av ärendet rörande CC.

Därefter remitterades AA:s anmälan till Socialstyrelsen med en hemställan om att Socialstyrelsen skulle yttra sig över den principiella frågan om huruvida socialnämnden inom ramen för en s.k. barnavårdsutredning får samtala med ett barn utan vårdnadshavarens samtycke.

Socialstyrelsen anförde i ett remissvar följande.

Socialstyrelsens inställning

Socialstyrelsen anser att det inte finns något principiellt hinder för sådana kontakter som JO-remissen avser. Det kommer dock inte till klart uttryck i lagstiftningen under vilka förutsättningar det är möjligt för socialnämnden att ta sådana kontakter. Lagstiftningen bör förtydligas i detta hänseende.

Den genomgång av utredningar, lagförslag och lagstiftning som Socialstyrelsen gjort visar att lagstiftningen under åren visserligen förtydligats i barnperspektivet, men att just den fråga remissen avser inte tydligt reglerats. LVU-utredningen föreslog dock år 2000 att också denna fråga skulle få en explicit och tydlig reglering. Förslaget innebar att 1980 års socialtjänstlag skulle kompletteras med en sådan uttrycklig möjlighet. Avsikten var att klargöra detta förhållande. I sitt yttrande över utredningens betänkande ställde sig Socialstyrelsen bakom förslaget. Det har ännu inte lett till lagstiftning.

Den utveckling som skett på senare tid och då särskilt på 1990-talet genom ratificeringen av Barnkonventionen utgör enligt Socialstyrelsens mening ytterligare skäl att förtydliga lagstiftningen. Det är angeläget att en åtgärd av det känsliga slag det är fråga om inte vilar på endast allmänna rättsgrundsatser och frånvaron av hinder mot åtgärden. Tvärtom är det angeläget att förutsättningarna för socialnämnden att samtala med barn tydligt läggs fast. Därmed undanröjs

tvivel och tveksamhet, något som givetvis är till nytta för socialtjänstens utredningar, men framförallt är till stöd och skydd för barnet.

1. Gällande ordning

1.1 Barnkonventionen

Sverige ratificerade Barnkonventionen 1990. Det framgår av artikel 12 i konventionen att "Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet."

Denna rätt att fritt uttrycka sina åsikter och att bli hörd är således grundläggande i Barnkonventionen och tydliggör barnet som subjekt med egna meningar som skall respekteras. Rätten att få komma till tals gäller även mycket små barn, men barnets åsikt skall tillmätas betydelse i förhållande till dess ålder och mognad.

En annan central artikel i Barnkonventionen är artikel 4. Enligt den är konventionsstaterna skyldiga att "— — — vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention."

1.2 Socialtjänstlagen m.m.

Som en följd av att Sverige ratificerade Barnkonventionen kompletterades bl.a. 9 § i 1980 års socialtjänstlag, som utan ändring i sak förts över till 3 kap. 5 § nya socialtjänstlagen (2001:453, SoL), med en ny bestämmelse om barns rätt att komma till tals beträffande åtgärder som rör dem. I förarbetena till bestämmelsen uttalas att barnets rätt att uttrycka sin åsikt i saker som berör det personligen betyder att dess inställning skall klargöras utan att barnet för den skull sätts i svåra valsituationer. Uppgiften för socialtjänsten blir att skaffa sig en bild av barnet och dess behov. Ibland står barnperspektivet i motsatsförhållande till vuxenperspektivet. Barn kan dock inte ses isolerade från sina föräldrar och föräldrar kan inte ses isolerade från sina barn. Vid en intressekonflikt mellan barnet och de vuxna måste dock barnets intresse ha företräde. Barnet får aldrig pressas på synpunkter (prop. 1996/97:124 s. 98–99). Av författningskommentaren till bestämmelsen framgår att den gäller även andra situationer än utredningsarbete. Det kan gälla både vardagliga situationer och traumatiska händelser som berör barnet på ett eller annat sätt (a. prop. s. 176).

Redan i 1980 års socialtjänstlag fanns en bestämmelse, 56 §, som utan ändring i sak förts över till 11 kap. 10 § SoL. Såväl i den gamla som nya socialtjänstlagen stadgas att barn som fyllt 15 år har rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag. Barn som är yngre bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och barnet inte kan antas ta skada av det. I förarbetena uttalas bl.a. följande: "Det har i olika sammanhang pekats på att barn allmänt borde ges en starkare rättslig ställning i förhållande till sina föräldrar. Man har därvid satt i fråga bl.a. om inte barn långt före 15 års ålder borde ges en självständig partsställning i mål och ärenden som rör barnet och inte vara beroende av föräldrarnas bestämmande. Man har också menat att även mycket små barns mening bör inhämtas i t.ex. vårdnadsärenden. Jag har stor förståelse för sådana synpunkter. Jag anser att barns rätt till självständighet hittills inte har beaktats i tillräcklig grad och att respekten för barnets vilja inte sällan har blivit eftersatt. Det har naturligtvis i allmänhet skett i syfte att skydda barnet från svåra och besvärliga upplevelser. Resultatet har dock blivit att för barnet djupt ingripande beslut har fattats över deras huvuden och mot deras vilja trots att de mycket väl hade kunnat delta i övervägandena. — — — Däremot finner jag det önskvärt — — — att också mindre barn bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och

barnet inte kan ta skada av det.” (prop. 1979/80:1 Del A s. 409). I special-motiveringen uttalas att lämpligheten av att höra barnet får avgöras med ledning av dess ålder och mognad, vilken betydelse ärendet kan antas ha för barnet, men också vilken inställning barnets ställföreträdare har till om barnet skall höras (a. prop. s. 567).

I 11 kap. 2 § SoL finns en bestämmelse om att socialnämnden skall underrätta den som berörs när en utredning inleds till skydd eller stöd för ett barn. Syftet med bestämmelsen är att utredningar inte skall kunna bedrivas ”bakom ryggen” på familjen. Av förarbetena framgår inte närmare vilka som omfattas av uttrycket ”den som berörs” (prop. 1996/97:124 s. 110 och 180). Det bör påpekas att bestämmelsen endast avser underrättelse om att en utredning inleds och skall skiljas från frågan om vilken information om utredningens innehåll som kan lämnas ut till vårdnadshavaren. Av 11 kap. 2 § SoL framgår dock att socialnämnden har möjlighet att konsultera sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs utan att inhämta vårdnadshavarens samtycke.

1.3 Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU

Den 1 juli 2003 infördes ett nytt sjätte stycke i 1 § LVU. I detta stycke anges att den unges inställning så långt möjligt skall klargöras. Vidare anges att hänsyn skall tas till den unges vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad. Av författningskommentaren framgår att tillägget är en direkt anpassning till Barnkonventionens artikel 12 och, som ovan nämnts, handlar om barnets rätt att komma till tals. I 36 § LVU finns också en bestämmelse som tar sikte på rätten att föra sin talan och rätten att bli hörd inför domstol. Den nya bestämmelsen tar sikte på alla beslutssituationer och på alla åtgärder som vidtas med stöd av LVU. Skyldigheten att så långt möjligt ta reda på barnets egen inställning och respektera densamma vid beslutsfattandet utvidgas härigenom till att gälla alla beslutssituationer och ingripanden som sker med stöd av lagen. Endast i undantagssituationer, där beslutet kräver extrem brådska, kan beslutsfattaren underlåta att inhämta den unges inställning i förväg (prop. 2002/03:53 s. 105).

Enligt 6 § LVU får ett barn omedelbart omhändertaras bl. a. om den fortsatta utredningen annars allvarligt kan försvåras. Beslut om ett omhändertagande eller vård enligt LVU innebär i princip att socialnämnden övertar vårdnadshavarens befogenheter och skyldigheter gentemot barnet i den omfattning som behövs för att genomföra vården (11 § fjärde stycket LVU). Av fortfarande aktuella förarbeten till motsvarande bestämmelse i 1980 års LVU framgår att om grunden för omhändertagandet är att säkra utredningsförfarandet bör omhändertagandet inte ske om det inte på starka skäl kan antas att vård med stöd av lagen blir nödvändig. I dessa fall måste föräldrarnas eller den unges inställning till behovet av vård tillmätas särskild betydelse (prop. 1979/80:1 Del C s. 38).

1.4 Om vårdnad, boende och umgänge, 6 kap. föräldrabalken, FB

Barn står i regel under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år eller dessförinnan ingår äktenskap (6 kap. 2 § FB). Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Han eller hon skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål (6 kap. 11 § FB). Rätten att bestämma i frågor som rör barnet tunnans således ut allt eftersom barnet blir äldre och bestämmanderätten flyttas successivt över på den unge själv. Som ett exempel kan nämnas att den unges utvecklingsgrad och mognad är avgörande för om barnet eller vårdnadshavaren eller båda i förening disponerar över den unges sekretesskydd (14 kap. 1 § första stycket SekrL). Barnet har otvivelaktigt rätt att själv handla i åtskilliga personliga angelägenheter. I vissa fall finns uttryckliga bestämmelser. I andra fall anses barnet kunna bl.a. föra talan i personliga angelägenheter, om det har tillräckligt omdöme, utan att någon bestämmelse därom finns (NJA II 1983 s.

19). I förarbetena till ändringarna i FB uttalas bl.a. följande: ”Såväl angelägenhetens beskaffenhet som varje enskilt barns individuella förutsättningar varierar så starkt att det knappast är möjligt att i lagtexten annat än i mycket allmänna ordalag ge uttryck för det ökande hänsynstagande till barnets synpunkter som bör följa med barnets personliga utveckling. Jag anser därför att bestämmelsen bör ges det innehållet att en vårdnadshavare skall i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. I vissa fall kan den fråga det gäller vara av sådan art att det ter sig naturligt att barnet får bestämma självt, utan att vårdnadshavaren lägger sig i saken. Det gäller framför allt i enkla och vardagliga frågor som rör barnets personliga förhållanden. Den bestämmelse som jag nyss har förordat innebär också att vårdnadshavaren bör låta barnet bestämma självt i den utsträckning som är lämplig med hänsyn till frågans beskaffenhet och barnets mognad. Någon uttrycklig föreskrift om barnets bestämmanderätt behövs därför inte.” (prop. 1981/82:168 s. 23 ff.).

Av 6 kap. 19 § fjärde stycket FB framgår att barnets inställning skall klarläggas ”om det inte är olämpligt”. Det är givetvis inte lämpligt att försöka få fram en inställning hos ett barn som inte är gammalt eller moget nog att ha en egen uppfattning i saken. Det går inte att säga någon bestämd ålder för när ett barn bör tillfrågas, utan utredaren får bedöma detta från fall till fall. Även i andra situationer än då barnet är mycket ungt kan det vara olämpligt att forska i barnets inställning. Det kan vara fallet om barnet är särskilt känsligt och dess huvudsakliga inställning är känd genom annan utredning. Barnet får inte pressas på synpunkter. Att utredaren skall klarlägga barnets inställning innebär inte att han eller hon måste söka utröna barnets uppfattning i den aktuella tvisten, dvs. få barnet att ta ställning till hur domstolen skall döma i målet eller ärendet (prop. 1994/95:224 s. 33 ff. och 54).

1.5 Om verkställighet av domar, beslut eller avtal om vårdnad, boende eller umgänge, 21 kap. FB

Utgångspunkten vid bedömningen är att verkställighet inte bör genomföras i strid mot barnets vilja, när barnet har nått en viss mognad eller utveckling. Barn utvecklas emellertid olika snabbt och det har därför varit svårt att ange en bestämd ålder. Man har nöjt sig med att i lagtexten ange en viss riktlinje för bedömningen, nämligen tolvårsåldern (5 §), och i övrigt överlämna frågan åt tillämpningen. Tolvårsåldern är inte någon absolut gräns, utan det finns möjlighet till avvikelser i båda riktningarna. I lagtexten anges också det fallet att barnet nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt som en tolvåring. Det är angeläget att största omsorg och försiktighet iakttas när det gäller att klarlägga barnets viljeställning. Även om barnet inte har fyllt 12 år eller nått motsvarande utveckling kan det vara motiverat att ta hänsyn till dess inställning (Föräldrabalken En kommentar. Del II Gösta Walin m.fl., 21:4). Från praxis kan hämtas rättsfallet RÅ 1977:127, där Regeringsrätten beaktade en elvaårig pojkes vilja med hänsyn till vad som upplysts om pojkes utvecklingsgrad och den konsekvens varmed han hållit fast vid sin inställning. Han ansågs därmed ha ådagalagt att han nått en sådan mognad att hans vilja i nu ifrågakommande avseende måste beaktas i enlighet med vad som föreskrivs i 21 kap. 4 § FB (numera 21 kap. 5 § FB).

1.6 Lag (1999:997) om särskild företrädare för barn

Syftet med lagen är att stärka möjligheterna att ta till vara barnets rätt när en vårdnadshavare eller någon som vårdnadshavaren står i ett nära förhållande till misstänks för brott mot barnet. Lagen syftar till att förbättra förutsättningarna för att utreda sådana brottsmisstankar. Den syftar därmed också till att förebygga att övergrepp mot barnet fortsätter (prop. 1998/99:133 s. 1). Lagen innebär att en särskild företrädare under vissa förutsättningar skall förordnas för barnet i dessa fall. Den särskilda företrädaren skall i stället för barnets vårdnadshavare, som

ställföreträdare för barnet ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i rättegång.

2. Utredningsförslag m.m.

2.1 Barns rätt att komma till tals – Regler för familjerättsliga och sociala mål och ärenden (Ds 1994:85)

Frågan om att höra barn behandlades i Justitiedepartementets promemoria, Barns rätt att komma till tals – Regler för familjerättsliga och sociala mål och ärenden. I den föreslogs ingen ändring av 56 § socialtjänstlagen (1980:620), numera 11 kap. 10 § SoL, och 36 § LVU. Utredningen bedömde att det inte kommit fram något som tydde på att barnens rätt att komma till tals i de sociala målen behövde stärkas ytterligare (promemorian s. 49). Däremot föreslogs en ny bestämmelse i 6 kap. 19 § FB, som kommenterats på s. 5 i detta yttrande.

2.2 Barnets bästa i främsta rummet (SOU 1997:116)

Barnkommitténs uppdrag var att klarlägga hur Barnkonventionens anda och innebörd kommer till uttryck i svensk lagstiftning och praxis. Socialstyrelsen yttrade sig och ansåg bl.a. att det saknades en analys av kopplingen mellan föräldrabalkens bestämmelser om vårdnadshavares rätt och skyldighet att bestämma över sina underåriga barn och socialtjänstlagens bestämmelser om barnets rätt att bli hörd.

2.3 Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga (SOU 2000:77)

LVU-utredningens uppdrag var att göra en översyn av lagen i syfte att stärka barnperspektivet och barnets rättigheter samt föreslå de ändringar som behövdes. En uppgift för utredningen var att analysera hur föräldrabalkens bestämmelser om vårdnadshavarens rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rörde barnets person förhöll sig till barns rätt att komma till tals i frågor som rör barnet. Barnkonventionen skulle utgöra grund för arbetet.

Utredningen föreslog att 50 a § i 1980 års socialtjänstlag (numera 11 kap. 2 § SoL) skulle kompletteras med en bestämmelse om att socialtjänsten skall ha rätt att tala med barnet även om föräldrarna motsätter sig det. Utredningen föreslog också att socialnämnden skulle ha rätt att tala med den underårige utan att vårdnadshavaren var närvarande. Detta uttrycktes enligt följande: ”Om det inte är olämpligt får socialnämnden samtala med den underårige även om vårdnadshavaren motsätter sig det. Nämnden har rätt att tala med den underårige utan att vårdnadshavaren är närvarande.”

Utredningen konstaterar bl.a. att socialförvaltningen redan i dag torde ha rätt att tala med barnet utan lov från vårdnadshavaren och till och med mot vårdnadshavarens vilja om barnet är beslutskompetent. Om barnet har nått en sådan mognad att barnets vilja är avgörande borde alltså frågan om kontakt med barnet kunna lösas oberoende av vårdnadshavarens samtycke. Barnets medgivande är en tillräcklig förutsättning för att samtal skall få äga rum. Utredningen ansåg att det likväl behövdes en uttrycklig bestämmelse för att komma till rätta med den osäkerhet som råder hos socialnämnderna (bet. s. 168). Lagförslaget skulle visserligen innebära en inskränkning i vårdnadshavarens bestämmanderätt över de mindre barnen. Inskränkningen bedömdes emellertid inte vara sådan att den borde hindra en reform. Inskränkningens enda syfte var att skydda och stödja barnet. Utifrån barnets intressen var det rimligt att vårdnadshavarens beslutanderätt inskränktes (bet. s. 169). Avsikten med den föreslagna bestämmelsen är att klargöra att socialnämnden har rätt att tala med ett barn trots att vårdnadshavaren motsätter sig det.

Yttranden över LVU-utredningens betänkande

Betänkandet har remissbehandlats. Av remissammanställningen framgår att

30 instanser redovisat en uppfattning i saken. Av dessa 30 tillstyrkte 22 förslaget, två avstyrkte (Advokatsamfundet och en kommun) och sex var tveksamma. Av de instanser som tillstyrkte var flertalet länsstyrelser, kommuner och frivilligorganisationer. Även Socialstyrelsen och Länsrätten i Örebro län tillstyrkte förslaget. Flera remissinstanser ansåg att förslaget borde utredas ytterligare. JO ansåg dessutom att frågeställningen borde utvidgas till att avse även vårdnadsutredningar. Frågan om möjligheten för socialnämndens företrädare att tala med barn utan att först höra vårdnadshavarens inställning till samtalet borde också övervägas enligt JO.

2.4 JO-beslut

När socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd eller stöd och en utredning inleds skall den som berörs av utredningen underrättas härom (11 kap. 2 § SoL). Det anges inte närmare med vilken skyndsamhet en underrättelse till berörda skall ske. Några vägledande uttalanden härom i lagens förarbeten finns inte heller. JO har ansett att det får ligga i sakens natur att en underrättelse till t.ex. berörda föräldrar om en påbörjad barnavårdsutredning i normalfallet skall ske utan onödigt dröjsmål, men att det i vissa speciella fall kan finnas situationer då nämnden kan avvakta något med att informera en vårdnadshavare om att en utredning har påbörjats. Det får emellertid aldrig bli fråga om någon längre tid som vårdnadshavare hålls ovetande om en pågående utredning och det måste finnas goda skäl till varför så sker (JO 1999/2000 s. 243).

2.5 Länsstyrelsernas tillsyn

I olika utredningar har påtalats att barn inte kommer till tals eller att deras synpunkter inte beaktas. Av länsstyrelsernas nationella tillsyn (Social tillsyn 2002 – Resultat av länsstyrelsernas tillsyn s. 61 ff.) framgår att barnets perspektiv visserligen synliggörs i allt större utsträckning i barnavårdsutredningar och de får komma till tals i en ökad omfattning, men att det alltfjänt finns utredningar där barnperspektivet helt saknas.

2.6 Det norska exemplet

I den norske Lov om barneverntjenesten finns i § 4-3 en bestämmelse som stadgar att socialnämnden, eller sakkunnig som socialnämnden anlitat, kan kräva att få samtala med barnet i enrum. Föräldrarna kan inte motsätta sig att ett hembesök görs under en utredning och kan heller inte motsätta sig samtal inom ramen för utredningen. I § 6-3 stadgas att ett barn som fyllt 7 år, och yngre barn som kan uttrycka sina synpunkter, skall informeras och ges möjlighet att uttala sig innan beslut fattas i ärende som berör honom eller henne. Barnets ståndpunkt skall tillmätas vikt med beaktande av barnets ålder och mognad. I lagkommentaren (Ofstad og Skar, Barnevernloven med kommentarer s. 51) uttalas att bestämmelsen i § 4-3, tredje stycket ger barneverntjenesten möjlighet att företa en undersökning vid hembesök utan att barnets föräldrar eller andra som barnet bor hos kan motsätta sig detta. Barneverntjenesten har därmed möjlighet att skaffa sig kunskap om hemförhållandena vid egna undersökningar även om det på detta stadium inte är möjligt att samarbeta med familjen i saken.

3. Socialstyrelsens bedömning

Barns rätt att bli hörda och få ge uttryck för sin uppfattning regleras såväl i Barnkonventionen som i SoL och LVU samt FB. Frågor kring barns rätt har under senare år givits alltmer tyngd i lagstiftningen. På sätt som skett i exemplet Norge och som föreslagits av LVU-utredningen bör lagstiftningen förtydligas i detta avseende. Under 1990-talet har frågor kring barns rätt, barnperspektiv och barnets rättigheter lyfts fram i den allmänna debatten och också medfört lagstiftning, men inte i det nu aktuella avseendet. Som en följd av att Sveriges ratificerade Barnkonventionen, har bestämmelser successivt förts in i lagstiftningen på olika områden för att stärka barnets rättigheter och dess rätt att få

komma till tals och få sina synpunkter beaktade. Exempelvis finns sedan år 1998 i FB regler om att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgörande som rör vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 2 a § FB). När åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver och att barns inställning till frågor om vårdnad, boende och umgänge skall söka klarläggas och redovisas inför rätten (6 kap. 19 § fjärde stycket FB).

Dessa bestämmelser kan i viss mån sägas stå i motsatsförhållande till bestämmelserna om föräldrars rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets person. Denna omständighet skapar osäkerhet och tveksamhet.

Det är därför olyckligt att lagstiftningen inte ger klart besked i den fråga remissen avser trots att utvecklingen under drygt 20 år, från 1980 års socialtjänstlag till LVU-utredningen år 2000 visar att det finns ett behov av ett förtydligande. Behovet har enligt Socialstyrelsen tydliggjorts genom utfallet av remissen av LVU-utredningens betänkande (se avsnitt 2.3 ovan). Enligt Socialstyrelsens uppfattning kan nämligen remissutfallet sammanfattas så att de instanser som avstyrkte eller var tveksamma till förslaget i huvudsak utgick från FB:s bestämmelser och enbart såg förslaget som en inskränkning i vårdnadshavarens bestämmanderätt. Föräldraperspektivet lyftes alltså fram medan barnperspektivet lyste med sin frånvaro.

Som framgått av den genomgång av utvecklingen som Socialstyrelsen gjort i det föregående har övervägandena i denna fråga utgått från föräldraperspektivet för att mot slutet av perioden mera fokusera på barnperspektivet.

Socialstyrelsen har alltså den inställning som styrelsen angav i sitt yttrande över LVU-utredningens betänkande, nämligen att lagstiftningen bör förtydligas. Styrelsen vill dock nu tillföra ytterligare aspekter. I LVU-utredningen tillmäts barnets beslutskompetens en särskild vikt i frågan om möjligheten att samtala med barnet och sägs att socialnämnden bör kunna få samtala med barnet även om vårdnadshavaren motsätter sig detta, om det inte är "olämpligt" (bet. s. 218). Det är mindre bra att den bedömning som föreslås i betänkandet utgår från vad som är olämpligt eller inte. Vad som skall bedömas är i första hand frågan om ett samtal med barnet verkligen behövs. I lagtexten bör framgå att det är först när den frågan besvaras jakande som fortsatta överväganden skall vidta. Möjligheten av ett samtal skall då bedömas med utgångspunkt i om det är lämpligt, inte i om det är olämpligt. Lämplighetsbedömningen skall utgå från hela situationen runt barnet, där föräldrarnas inställning är endast en av andra faktorer i helhetsbedömningen. Detta följer av vad Socialstyrelsen har angivit i sin publikation *Vårdnad, boende och umgänge – Stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt*. Där betonas nämligen att barnets ålder och mognad m.m. skall ses *i kombination* med vad frågan gäller samt betydelsen och konsekvenserna för barnet av det beslut som skall fattas och att det är viktigt att utredaren så långt det är möjligt försöker få föräldrarnas samtycke till att samtala med barnet; detta för att barnet inte skall komma i kläm och riskera att utsättas för press från föräldrarna (s. 168).

Om det således under utredningsarbetet bedöms lämpligt att det förs ett särskilt samtal med barnet skall ett sådant samtal också kunna föras. Ett sådant samtal skall också kunna föras utan att föräldrarna är närvarande. Givetvis bör samtalet ingå som ett naturligt led i en barnvårdsutredning. Självklart är det en god sak för barnet – vilket också framgår av det nyss sagda – om detta samtal kan föras efter samråd med föräldrarna, men ett sådant samråd vare sig får eller skall vara avgörande.

I detta sammanhang bör man också ha med i övervägandena att frågan om nu diskuterade samtal inte bara avser behovet av att inhämta information från barnet utan även av att informera barnet om utredningen och vilka insatser som övervägs. Det är viktigt då barn som varit föremål för utredning och placering

uttalat att de inte fått någon information under utredningen och att de inte vet varför de placerats.

Avslutningsvis kan således sägas att lagstiftningen bör förtydligas och detta av flera skäl: för att uppfylla Barnkonventionen, för att uppnå en bättre efterlevnad av bestämmelserna i SoL och LVU om barns rätt att komma till tals och att bli hörda samt inte minst för att komma till rätta med den osäkerhet som i dag råder hos socialnämnderna. En större tydlighet skulle öka socialnämndens möjligheter att stödja och skydda barnet. En uttrycklig bestämmelse skulle också utgöra ett stöd för socialnämnder som vill samtala med barn men som möter motstånd från vårdnadshavaren. Insatser eller åtgärder som nämnden vidtar skulle vila på en för barnet bättre grund om det är självklart att barnet självt har möjlighet att föra fram sina åsikter.

Socialstyrelsen anser att det inte är lämpligt att i lagtext närmare precisera i vilka situationer en socialnämnd får samtala med ett barn. En alltför detaljerad lagtext riskerar nämligen att förlora den flexibilitet som barnperspektivet förutsätter.

Socialnämnden i Öckerö kommun och AA bereddes tillfälle att kommentera Socialstyrelsens yttrande.

I ett beslut den 10 oktober 2005 anförde *JO André* följande när det gällde frågan om socialnämnden inom ramen för en s.k. barnavårdsutredning har kunnat samtala med CC utan AA:s samtycke.

Socialnämnden inledde den 24 juni 2002 en s.k. barnavårdsutredning med anledning av oro för CC. Utredningen skulle belysa CC:s situation, bl.a. mot bakgrund av AA:s konfliktfyllda separation från sin make.

Vid flera tillfällen under augusti och september 2002 gjorde utredarna hembesök och träffade och samtalade vid dessa tillfällen med CC. I månadsskiftet september/oktober 2002 inkom till nämnden oroande uppgifter bl.a. angående AA:s psykiska hälsa. I detta skede önskade socialförvaltningens handläggare att, inom ramen för utredningen, på nytt träffa och samtala med CC. Vid denna tidpunkt hade AA av sagt sig alla kontakter med nämnden. Såvitt framgår av remissvaret motsatte hon sig uttryckligen att socialtjänsten kontaktade CC och hon samverkade inte till att något samtal kunde komma till stånd med henne. Utredarna träffade ändå CC i skolan för ett samtal.

I ärendet uppkommer fråga om huruvida socialnämnden inom ramen för barnavårdsutredningen kunde höra CC utan AA:s samtycke eller t.o.m. mot hennes vilja.

Socialstyrelsen har i sitt remissyttrande lämnat en utförlig redogörelse för bl.a. relevant lagstiftning. Vissa upprepningar är, för sammanhangets skull, ofrånkomliga i det följande.

Inledningsvis bör artikel 8 i Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna nämnas. Enligt artikeln har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. En offentlig myndighet får inte inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle

är nödvändigt med hänsyn bl.a. till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

Enligt 5 kap. 1 § SoL skall socialnämnden bl.a. verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden och med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdomar som visat tecken till en ogynnsam utveckling. Socialtjänstens insatser för barn bygger på frivillighet från vårdnadshavarens och, om den unge fyllt 15 år, från barnets sida. Under vissa förutsättningar kan det bli aktuellt med tvångsvård. Regler härom finns i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

Enligt 11 kap. 1 § SoL skall socialnämnden utan dröjsmål inleda utredning angående sådant som kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

Under en utredning om huruvida socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd eller stöd får nämnden, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs (11 kap. 2 § SoL). Utredningen skall bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Vidare skall inte utredningen göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.

Socialtjänstlagen innehåller vidare bestämmelser som reglerar barns rätt att komma till tals under utredningen. När en åtgärd rör ett barn skall enligt 3 kap. 5 § andra stycket SoL barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas och hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad. Syftet med bestämmelsen är att ett barn skall få uttrycka sin åsikt i saker som berör barnet personligen. Barnets rätt att uttrycka sin åsikt betyder att dess inställning skall klargöras utan att barnet för den skull sätts i svåra val-situationer. Uppgiften för socialtjänsten blir att skaffa sig en bild av barnet och dess behov. Barnet får inte pressas på synpunkter (se prop. 1996/97:124 s. 98).

Av 11 kap. 10 § SoL framgår att barn som har fyllt 15 år har rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt den lagen samt att barn som är yngre bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och barnet inte kan antas ta skada av det. Enligt förarbetena till bestämmelsen (prop. 1979/80:1 s. 567) får lämpligheten av att höra barnet avgöras med ledning av dess ålder och mognad, vilken betydelse ärendet kan antas ha för barnet men också vilken inställning barnets ställföreträdare har till frågan om barnet skall höras. En motsvarande bestämmelse finns i 36 § LVU.

Frågan om vem som skall lämna sitt medgivande när det gäller åtgärder som riktar sig mot en underårig regleras i föräldrabalken där de grundläggande bestämmelserna om ställföreträdarskap för barn finns.

Barn står enligt huvudregeln i 6 kap. 2 § första stycket FB under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem. Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att

bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål (6 kap. 11 § FB). Det går inte att ange någon bestämd ålder för när ett barn bör tillfrågas. En bedömning av barnets mognad får göras i varje enskilt fall (se prop. 1994/95:224 s. 35 och 54). Om barnet står under vårdnad av två vårdnadshavare, utövar de sina skyldigheter och rättigheter gentemot barnet tillsammans (6 kap. 13 § första stycket FB).

När socialnämnden inom ramen för en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL anser att det är av vikt att efterhöra barnets inställning medför detta inga problem så länge vårdnadshavaren samtycker till ett sådant samtal. I enlighet med redovisade bestämmelser bör det inte heller medföra några problem i de fall den unge själv samtycker, under förutsättning att han har nått en sådan mognad att det är tillräckligt med hans samtycke. De situationer som vållar problem är de där ett samtal med barnet framstår som sakligt befogat men barnet befinner sig på ett sådant utvecklingsstadium att det enligt föräldrabalkens regler skall företrädas av någon annan – enligt huvudregeln vårdnadshavaren – och denne inte samtycker till åtgärden.

Frågan om att höra ett barn utan vårdnadshavarens medgivande har tidigare särskilt uppmärksammats när det gäller en misstanke om att vårdnadshavaren har begått ett brott mot barnet. På grund av de motstående intressen som i de fallen kan föreligga mellan barnet och vårdnadshavaren kan det vara svårt att få till stånd ett medgivande från vårdnadshavaren till bl.a. polisförhör med barnet. När det föreligger en misstanke om att ett barn har utsatts för t.ex. ett sexuellt övergrepp av vårdnadshavaren kan företrädare för socialnämnden inte utan vidare föra barnet till ett polisförhör. Utan vårdnadshavarens medgivande har detta ansetts vara möjligt först om socialnämnden har omhändertagit barnet med stöd av LVU (se t.ex. JO:s ämbetsberättelse 1994/95 s. 292). I ett beslut som har refererats i JO:s ämbetsberättelse 1995/96 s. 89 behandlas frågan om förut-sättningarna för att omhänderta ett barn enligt LVU när syftet med ingripandet primärt är att göra det möjligt för polisen att höra barnet utan vårdnadshavarens samtycke. I beslutet anfördes bl.a. följande.

Reglerna i LVU gör det möjligt att tvångsomhänderta unga personer i syfte att skydda dem för risker som antingen har sin grund i missförhållanden i hemmet eller i barnets eget beteende. Ett beslut om omhändertagande innebär bl.a. att socialnämnden, i den mån det behövs för att genomföra vården, bestämmer om barnets personliga förhållanden (11 § fjärde stycket LVU). Det anses att denna regel ger socialnämnden rätt också att inställa ett omhändertaget barn till förhör och läkarundersökning i en brottsutredning. – – – Den för rättsstaten utmärkande ändamålsprincipen innebär att ett tvångsingripande mot en enskild får vidtas endast i det syfte som har föranlett den reglering som läggs till grund för ingripandet. Det får exempelvis inte förekomma att man beslutar att omhänderta ett barn med stöd av LVU enbart i syfte att underlätta en brottsutredning. – – – Man kan således sammanfattningsvis konstatera att det i dagens läge i vissa fall inte är möjligt att få till stånd en medverkan från ett barns sida i en utredning avseende ett brott riktat mot barnet självt annat än om det är omhändertaget

enligt LVU, men att lagliga förutsättningar för ett omhändertagande i dessa situationer inte alltid är för handen.

Det fanns enligt JO skäl att överväga särskild lagstiftning som reglerade frågan om vem som skall företräda barnet vid sådana förundersökningar där den unge och vårdnadshavaren har motstridiga intressen (s. 102).

Den 1 januari 2000 trädde lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn i kraft. Syftet med lagen är att stärka möjligheterna att ta till vara barnets rätt när en vårdnadshavare eller någon som vårdnadshavaren står i ett nära förhållande till misstänks för brott mot barnet. Enligt förarbetena till lagen (prop. 1998/99:133 s. 8 f.) finns det i dessa situationer särskilda svårigheter att ta till vara barnets rätt. Det gäller dels i fråga om att utreda brottet, dels när det gäller att i övrigt ta till vara barnets intressen under förundersökningen och i rättegången. Det saknas i dessa fall ofta någon som kan ta till vara barnets rätt. Utgångspunkten för detta resonemang var vårdnadshavarnas bestämmanderätt i enlighet med de gällande familjerättsliga reglerna i FB om ställföreträdare för barn. Av förarbetena (a. prop. s. 16 f.) framgår därutöver bl.a. följande. Den nuvarande lagstiftningen har inte ansetts ge tillräckliga garantier för att en förundersökning kan genomföras, när misstanke har uppkommit att barnet utsatts för ett övergrepp. När barnet inte självt kan ta ställning till frågor om förhör eller läkarundersökning finns formellt ett mycket begränsat utrymme eller saknas helt stöd för att snabbt genomföra utredningsåtgärder utan vårdnadshavarens medverkan. Om utgångspunkten är att vårdnadshavaren inte bör eller kan kontaktas saknar barnet någon som företräder barnets intresse. Mot den bakgrunden har i den ovan nämnda lagen föreskrivits att domstol i vissa fall skall kunna förordna en särskild företrädare för barnet som övertar vårdnadshavarens befogenheter att ta till vara barnets rätt under förundersökning och i rättegång.

På samma sätt som när det gäller en utredning som gäller en misstanke om att en vårdnadshavare har begått ett brott mot den unge, kan det i en barnavårdsutredning föreligga motstående intressen mellan vårdnadshavaren och den unge. Även för socialtjänstens del är utgångspunkten att vårdnadshavaren bestämmer i frågor som rör hans barn såvida inte barnet har nått sådan mognad att det själv anses kunna ta ställning i saken. En utredningsåtgärd i form av ett samtal med ett barn, som inte själv har nått en sådan mognad att dess eget samtycke kan anses tillräckligt, mot vårdnadshavarens vilja är en mycket ingripande åtgärd. En sådan åtgärd innebär att den bestämmanderätt som vårdnadshavaren har över barnet i enlighet med bestämmelserna i föräldrabalken inskränks. Frågan är om det finns rättsliga förutsättningar att utan direkt lagstöd godta en sådan inskränkning.

Socialstyrelsen har i sitt remissyttrande anfört att det inte finns något principiellt hinder för sådana kontakter som är aktuella i det nu förevarande ärendet. Därvid har Socialstyrelsen pekat på flera bestämmelser som rör att barnet bör få

komma till tals i utredningar som rör barnets egna förhållanden. Utöver den redovisning av lagstiftning m.m. som Socialstyrelsen har gjort vill jag tillägga att saken även har berörts i promemorian Utövandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser (Ds 2002:13). Promemorian utarbetades för att bl.a. belysa vilka lagändringar som fordrades för att Sverige skulle kunna ratificera den europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter. När det gällde barnets rätt att komma till tals i mål och ärenden rörande vårdnad, boende och umgänge anfördes i promemorian att det inte torde vara särskilt vanligt att föräldrarna motsätter sig att utredaren talar med barnet. I promemorian anfördes vidare bl.a. följande (s. 97).

Av allmänna rättsgrundsatser torde för övrigt följa att barnet, om han eller hon i stort sett förstår vad saken gäller och kan ta ställning till frågan, självt avgör om han eller hon vill tala med utredaren eller inte (se SOU 2000:77 s. 168 med där gjorda hänvisningar). Samtal med barnet får således i sådana fall föras utan att vårdnadshavarens samtycke hämtas in och även mot vårdnadshavarens vilja.

Med hänsyn till gällande rätt behövs inga lagändringar i denna del för att Sverige skall kunna ratificera Europarådskonventionen.

I ett yttrande över promemorian anförde jag för egen del att frågan vad gäller de rättsliga förutsättningarna för att tala med ett barn mot vårdnadshavarens vilja borde bli föremål för en mer fullständig utredning (JO:s yttrande den 30 september 2002; dnr 2076-2002). Jag kan här dock instämma i vad som anfördes i promemorian, nämligen att det finns mycket som talar för att socialtjänsten kan tala med äldre barn utan vårdnadshavarens medgivande.

Av den allmänna bestämmelsen i 3 kap. 5 § SoL framgår att när en åtgärd rör ett barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Bestämmelsen har dock inte getts en sådan utformning att den kan anses inskränka vårdnadshavarens bestämmanderätt över barnet enligt 6 kap. 11 § FB. Det framgår inte heller klart av förarbetena till bestämmelsen att avsikten var att begränsa den rätten.

Det kan vidare diskuteras om det med stöd av bestämmelsen i 11 kap. 2 § SoL är möjligt att tala med ett barn utan vårdnadshavarens medgivande.

Bestämmelsen ger nämnden rätt att i utredningar rörande ett barns behov av skydd eller stöd konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs utan vårdnadshavarens samtycke. Bestämmelsen kan emellertid inte anses innebära någon annan inskränkning i vårdnadshavarens bestämmanderätt när det gäller barnet än att förvaltningen får vända sig till utomstående för att be om uppgifter.

Det finns skäl att i detta sammanhang åter nämna att LVU-utredningen, i sitt betänkande Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga (SOU 2000:77), föreslog att det i 11 kap. 2 § SoL skulle införas en bestämmelse som uttryckligen gav socialnämnden en rätt att tala med barnet även om vårdnadshavaren motsatte sig det (se ovan s. 6). Utredningen konstaterade att socialförvaltningen redan i dag torde ha rätt att tala med barnet utan lov från

vårdnadshavaren och till och med mot vårdnadshavarens vilja om barnet är beslutskompetent. Om barnet har nått en sådan mognad att barnets vilja är avgörande borde alltså frågan om kontakt med barnet kunna lösas oberoende av vårdnadshavarens samtycke. Däremot ansåg utredningen att det inte fanns lagligt stöd för en utredare inom socialtjänsten att utan vårdnadshavarens medgivande tala med ett "litet" barn. I betänkandet anfördes i denna del följande (s. 169).

Är det fråga om ett litet barn krävs det i dag att vårdnadshavaren (eller god man) samtycker till samtalet. Möjligheten att förordna god man för barnet används inte i praktiken och jag bedömer heller inte att en ökad användning av den möjligheten är tillräcklig eller lämplig för att komma till rätta med de problem som diskuteras här. Här skulle en bestämmelse om att socialförvaltningen har rätt att tala med barnet trots att vårdnadshavaren är emot det fylla en funktion rättsligt sett; barnet skulle kunna höras trots att vårdnadshavaren motsätter sig det. Frågan är emellertid om en uttrycklig bestämmelse som ger socialförvaltningen rätt att tala med barnet i dessa fall är lämplig och om den skulle fylla någon praktisk funktion.

Är barnet litet är socialförvaltningen ofta beroende av att vårdnadshavaren samarbetar. I de fall där vårdnadshavaren inte samarbetar och samtal med barnet genomförs mot vårdnadshavarens vilja riskerar barnet att försättas i en mycket svår situation. En bestämmelse kan dock ha en pedagogisk verkan och utgöra ett stöd för socialnämnder som möter motstånd från vårdnadshavarens sida. Genom bestämmelsen skulle barnets rätt att komma till tals kunna garanteras även i de fall där vårdnadshavaren motsätter sig att barnet talar med socialnämnden.

Utredningens förslag om införandet av en bestämmelse i 11 kap. 2 § SoL har inte föranlett lagstiftning.

Sammanfattningsvis ser jag inte att gällande lagstiftning ger stöd för socialnämnden att, mot vårdnadshavarens vilja, ha ett samtal med en underårig, om denne inte har nått en sådan mognad att det är tillräckligt med hans samtycke.

Det kan för övrigt konstateras att utan vårdnadshavarens medverkan kan det rent praktiskt vara svårt för förvaltningen att kunna komma till tals med barnet. Det kan givetvis inte godtas att socialförvaltningen bereder sig tillträde till den unges hem när vårdnadshavaren inte är hemma för att få kontakt med barnet. Inte heller kan det godtas att utredaren hämtar ett barn till socialförvaltningen när barnet är på väg hem från skolan eller ute och leker på fritiden. Rent praktiskt framstår den mest näraliggande lösningen att samtalet äger rum i barnets skola. Socialtjänsten bör emellertid, så långt det är möjligt, undvika att kontakta barn när dessa befinner sig i skolan. En sådan kontakt kan som regel inte ske utan att en större krets av människor därmed får en information som går utöver vad sekretesslagstiftningen medger och alltså är allmänt integritetskränkande (se JO 1992/93 s. 409 och 1996/97 s. 258). Det är inte heller givet att skolan eller förskolan, i avsaknad av uttryckligt lagstöd, kan medverka till att socialförvaltningens utredare får träffa barnet där.

Det sagda innebär emellertid inte att nämnden helt saknar möjlighet att få till stånd ett samtal med barnet mot vårdnadshavarens vilja. Jag vill peka på de

sociala myndigheternas befogenheter enligt LVU. Om det är sannolikt att den unge behöver beredas vård enligt lagen kan det bli aktuellt med ett omedelbart omhändertagande av den unge med stöd av 6 § LVU, bl.a. om den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras. Som exempel på en sådan situation kan nämnas att föräldrarna eller den unge inte vill medverka vid utredning om den unges behov av vård. Samtidigt måste det understrykas att en så ingripande åtgärd som ett LVU-omhändertagande förutsätter att det är sannolikt att vård enligt LVU behövs. Åtgärden får således aldrig användas enbart i syfte att till skapa en möjlighet att tala med barnet.

Det skulle föra för långt att här närmare gå in på i vilken utsträckning som det är möjligt att besluta om ett omedelbart omhändertagande med anledning av att socialförvaltningen inte får tala med det barn som utredningen rör. Jag vill dock här nämna att när det kan bli aktuellt med ett ingripande enligt LVU skall ett offentligt biträde förordnas för den unge. Ett sådant biträde kan utses innan nämnden har fattat något beslut om att ansöka om vård enligt LVU eller om att omedelbart omhänderta den unge (39 § LVU). Om ett biträde har utsetts för någon som är under 15 år, utan att samtidigt vara biträde för vårdnadshavaren, är denne utan särskilt förordnande den unges ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser (36 § andra stycket LVU). Detta förhållande torde innebära att biträdet kan lämna samtycke till att utredaren får tala med barnet (se bl.a. Ds 2002:13 s. 162 f.).

I det ärende som nu är föremål för prövning hade utredarna vid socialförvaltningen vid flera tillfällen talat med CC. När de önskade ett nytt samtal med flickan gav vårdnadshavaren inte sitt samtycke. Förvaltningens önskemål att få träffa CC grundades på nya uppgifter om hennes hemförhållanden. Dessa uppgifter var av sådan karaktär att jag inte finner skäl att ifrågasätta den bedömning som socialnämnden gjorde angående behovet av att på nytt tala med CC.

CC var tio år gammal. Den utredning som föreligger i ärendet kan inte anses visa att hon, trots sin ringa ålder, hade nått en sådan mognad att hon själv har kunnat bestämma om huruvida hon ännu en gång skulle träffa socialförvaltningens utredare. I en sådan situation är det, enligt huvudregeln i 6 kap. 11 § FB, vårdnadshavaren som beslutar. Oavsett om det, som i förevarande fall, fanns ett behov av att samtala med CC, har det i rättsligt hänseende saknats förutsättningar för nämndens företrädare att genomföra ett sådant samtal utan vårdnadshavarens samtycke.

Det kan naturligtvis inte uteslutas att det kan uppstå en sådan akut situation som närmast är att betrakta som en nödsituation i vilken det kan anses försvarligt att hålla ett samtal med den unge utan vårdnadshavarens samtycke. Vad som har framkommit i det nu aktuella fallet visar inte att omständigheter av det slaget har förelegat vid tidpunkten för utredarnas samtal med CC i skolan.

Sammanfattningsvis måste jag starkt ifrågasätta nämndens handlingssätt såvitt här är i fråga. Under alla förhållanden är detta ärende ett belysande exempel på de problem som kan uppkomma inom socialtjänsten när det gäller att å ena sidan iaktta de bestämmelser som reglerar vårdnadshavarens rätt att bestämma över sina barn och, å den andra, de bestämmelser som tillförsäkrar barnet rätt att komma till tals. Jag finner mot den bakgrunden skäl att tillställa Socialdepartementet en kopia av detta beslut. Beslutet rör även en tillämpning av de principer som kommer till uttryck i barnkonventionen. Jag sänder därför en kopia av beslutet även till Barnombudsmannen.